

Cestovní zpráva

Pracovník: **Jiří Fišer**

Akce: ***Parasitic relations in academic publishing***

Datum konání: 24.5. – 25.5.

Místo konání: Akademie věd ČR

Klíčová slova: odborná publikační činnost – mezinárodní konference – predátorské časopisy – akademická sféra – vědecká práce – podpora vědy a výzkumu – veřejné finance – vědecká komunikace

Program akce:

- Predatory, symbiotic and parasitic relations in publishing ecosystems (Luděk Brož)
- Predatory publishers are corrupting scholarly communication (Jeffrey Beall)
- Research parasites, freeriders, predatory publishers, gatekeepers, full service providers – lessons from academic publishing in turmoil (Katja Mayer)
- coffee break
- Antipredator (Michael Komm)
- Unbearable lightness of academic publishing: case study of a predatory journal (Jaroslav Švelch, Tereza Krobová, Jan Švelch)
- Towards an ethics of whistleblowing in academia
- The way out? (Jitka Feberová, Lucie Korhoňová)
- plenary discussion

Průběh akce

Konference proběhla na půdě Akademie věd ČR (hlavní budova) a to 2. 6. 2016. Kvůli zahraniční účasti se vedla výhradně v angličtině bez souběžného tlumočení. Úvodní příspěvek byl přednesen krátce po 12¹⁵ a panelová diskuze končila okamžik po 17. hodině

Organizačně byl program dělený do dvou bloků, první, kromě úvodu, patřil zahraničním hostům, kteří byli po právu hvězdami konference, druhý náležel kratším příspěvkům z domácího prostředí.

Beall

Na úvod zazněl příspěvek o podobnosti mezi životním prostředím a akademickou publikační sférou, který měl spíše obecný charakter.

Pojmenování predátorských nakladatelů je trefné. Tito „nakladatelé“ využívají dvě zá-
ludné techniky dravců, návnadu, v podobě pohádkově snadného procesu publikování, a mi-
mikry, když se vydávají za seriózní. Predátorští nakladatelé vydávají parazitické časopisy. Pa-
razitické, neboť cizopasí jak na publikacích kvalitních, tak na veřejném financování vědy a vý-
zkumu. Nebozí akademici jsou v tomto vztahu, převážně nevědomou, kořistí. Jsou „výživní“,
protože „přenášejí“ veřejné prostředky. Výše zmíněný „potravní řetězec“ má velmi neblahý vliv
na stav vědecké komunikace, jak pravidelně podotýká Jeffrey Beall.

Uvědomme si, kde a proč můžeme „predátory“ najít. Máme různé publikační modely,
způsoby jak zpřístupnit výsledky veřejné práce ostatním. Nejstarší z nich je předplatné. Chceš
číst? Zaplat' za výtisk, popřípadě si nakup přístup. Tak funguje tradiční nakladatelská činnost.
Nevýhodou je ale poměrně dlouhá doba, než dojde k otištění článku, kvůli recenznímu řízení,
a pak také často nemalá cena pro čtenáře. Proto se začala hledat alternativa, rychlejší a bez ná-
kladů pro čtenáře, nyní známá jako princip otevřeného přístupu, open access (OA).

Známe čtyři varianty OA. První z nich je zelená, poměrně logická reakce na výše zmíněné
problémy. Jde o vydávání svépomocí, např. v repozitáři mateřské instituce. Schází tu ovšem
objektivní posouzení další strany. Další je prosté embargo. Článek bude uvolněn k volnému
použití, řekněme za tři roky. Tím se ale nezbavíme problému s pozdním publikováním. Plati-
nový OA, kdy náklady na recenzní řízení a přístupy ke článkům platí mateřská instituce bada-
tele respektive čtenáře časopisu, či nějaká nadace, je zase neoblíbený pro svou nákladnost. Po-
slední, zlatý přístup, kdy sám vědec platí časopisu, aby jeho článek vydal volně ke čtení, trpí
právě na přítomnost predátorských nakladatelů.

Predátorští nakladatelé vydají v parazitickém časopise komukoli, kdykoli, cokoli. Navíc
se ale tváří, že jsou právě seriózním časopisem s kvalitním recenzním řízením, který produ-
kuje jenom seriózní, ověřené a přínosné vědecké informace. Samozřejmě svojí lží zdůvodňují,
proč chtějí po badateli peněz.

Svojí činností ničí samotnou kulturu publikační činnosti, vědeckou komunikaci a nako-
nec i obraz vědy v očích veřejnosti.

Kvalitní vědecké výstupy jsou totiž v důsledku nařaděny tzv. „junk science“. Takových
odpadních článků se potom chytají ti, kteří je nedokážou rozlišit od „opravdové“ vědy. V pod-
statě je může považovat za ověřené kdokoliv, kdo není odborníkem v dané vědní disciplíně.
Speciálně můžeme jmenovat média v „okurkové sezóně“ a studenty. A co weboví roboti? Ti už
vůbec nedokáží uvažovat, proto se „junk science“ dostává i do indexů vyhledávačů, nejzná-

mější Google Scholar. Zde pak trůní bok po boku s kvalitními články. Opravdový problém však nastává, když něco takového považuje za seriózní informaci jiný profesionál, např. státní úředník, účetní nebo praktický lékař. Ti všichni jsou pak rozladěni, neboť z jedné strany poslouchají „junk science“, z druhé „real science“, obě mají opačný názor na tu samou věc a není jasné, komu důvěřovat. Snadno pak může vzniknout názor, že ta věda je „nějaká divná“.

Seriózní komplikace představují výzkumy na objednávku. Kupříkladu není tajemstvím, že jistá země je velkým producentem azbestu. Také nelze popřít, že kdyby se začalo objevovat spousta „výzkumů“ o tom, že azbest je vlastně zdravotně nezávadný, zvýšila by se po něm poptávka. Také je pravda, že právě predátorská nakladatelství jsou místem, kde se velmi rychle dají publikovat různé věci.

Vědecká komunikace trpí kupříkladu ničením názvosloví. Jeden příklad za všechny. Fyzikální termín energie je používán snad pro všechno možné i nemožné. Badatelům ani neprospívá neustálé spamování jejich e-mailových adres nabídkami k publikování.

Po finanční stránce predátorská vydavatelství okrádají jak veřejnost, tak jednotlivé výzkumníky. Když chce někdo veřejné peníze na svůj vlastní výzkum, je podmínkou, aby svoje výsledky dal volně k dispozici, přes nějaký druh OA, což je celkem rozumné. Tyto výsledky lze pak zkontrolovat a popřípadě se rozmyslet, zda žadatele sponzorovat i příště.

Ve zlatém OA si stát usnadňuje práci hned třikrát. Za prvé tím, že kontrolu kvality nechává v rukou soukromých nakladatelů, za druhé tím, že výběr nakladatele nechává na uvážení badatele, za třetí tím, že rozlišení nakladatelů na „dobré“ a „špatné“ nechává v rukou hodnotících společností (Web of Science, Scopus). Nakladatelé si sice nechají pořádně zaplatit, ale jenom proto, že přece dělají řádné recenzní řízení, platí odborné recenzenty a kontrolují úroveň vědeckých informací. Ale co když to tak není?

Pamatujme také na to, že ne všichni výzkumníci na světě pocházejí z bohatých demokracií. Zaplatí-li predátorskému nakladateli, často nemalou částku, získají za svoje peníze akorát tak ostudu, že publikovali v něčem takovém. Rozhodnou-li se, že chtějí článek stáhnout, nechá si predátor zaplatit znovu. Oblíbené jsou i tzv. „fake konference“, koupit si neexistující přihlášku na nekonající se konferenci.

V „rozvojových“ zemích vykazuje konglomerát predátorského nakladatelství rozměr organizovaného zločinu, pokud s ním není rovnou propojen.

Jak se tedy publikování v parazitním časopise vyhnout? Předně buďte skeptičtí k nevyžádané poště. I když přišla zrovna ve chvíli, kdy vám vydavatel už zase odmítl publikovat Váš, přece tak úžasný, výzkum, nemusí se jednat o dar z nebes. Podezření vzbudí celková koncepce zprávy, ty predátorské mají jasné poselství: publikujte u nás, jsme ti nejlepší a praví.

Ty méně „kvalitní“ prozradí kompozice jako z reklamního letáku, fonty, barvy, pravopisné chyby, zavádějící názvy jako Natures a Sience, falešná adresa a kontaktní údaje, agresivní tón emailu, nesmyslně krátká doba recenzního řízení, příliš nízký poplatek za recenzní řízení, podezřele vysoký impakt faktor, neexistující ISSN nebo ISSN patřící jinému časopisu, jména recenzentů jsou nápadně podobná kapacitám známým v oboru, adresátů v emailu je velmi mnoho. Podezřelé je také sídlo někde na blízkém východě, Pákistánu, Indii nebo východní Asii.

Ty „opravdu dobré“ prozradí jenom vaše vlastní zkušenost nebo zkušenost někoho z vašich kolegů. Existuje více blogů a blacklistů podvodných nakladatelů, ty Jeffreyho Bealla jsou pouze nejznámější. Mezi predátory s vysokou úrovní patří např. Austin Publishing Group.

Nejvíce nebezpečný je tzv. „journal hijacking“. Klasický podvodný mail, kde jsou použity pravé náležitosti odborného časopisu, jenom číslo účtu, kam máte poslat peníze, je jiné.

Pokud si nejste jistí, ověřte časopis v citačních databázích, registrech OA časopisů, na specializovaných blacklistech a blozích.

Ohrožení jsou badatelé v sociálních a humanitních vědách, neboť ty nemají tak dlouhodobou publikační tradici, jako mají vědy přírodní. Dále by se měli mít na pozoru výzkumníci věd biomedicínských, kde se „točí“ největší množství dotací, a tudíž lákají „dravce“ přirozeně nejvíce.

Mayer

Katja Mayer poukazovala na hlavní problém v samém srdci principu OA. Z bibliometrie, která vychází z citační analýzy, se stalo zlaté tele. Přitom úzus citovat dílo, nebo dokonce stránku, ze které jsme čerpali, se objevil teprve ve 20. století. Původně byla bibliometrie zbraň proti informačnímu přetížení, hráz proti záplavě rychle rostoucím počtem publikací. Stojí na teorii citovanosti, tedy dobré věci se více citují, než ty špatné. Proto vznikl Citation index a následně Institute of Scientific Information, potom přišel Scopus. Objevily se dva nejznámější koeficienty, impact factor a h-index.

Z institucí, které měly výzkumníkům pomáhat vyznat se v nepřehledném prostředí vědy, se staly nepřímé nástroje moci. Nebylo by to krásné, uvažovali správci rozpočtů veřejných výzkumů, kdyby existovalo nějaké číslo, které by jasně udávalo, který vědec je „lepší“ a který „horší“ a jak moc? Podle toho bychom mu mohli přisypat do kasičky. A nebylo by to ještě lepší, kdybychom to nebyli mi, kdo je musí přidělovat?

V pravdě dopad vědecké práce nelze ohodnotit jedním číslem. Nějaké opodstatnění má spoléhat se na citační analýzu v přírodních a užitých vědách, kde je hlavním výstupem právě publikace, avšak pro vědy humanitní a společenské je to zcela nevhodné. Jak volají Leiden manifesto nebo Declaration on research assessment, samotná bibliometrie nesmí už víc být výhradním klíčem pro rozdělování veřejných peněz na podporu výzkumu. Vysoké hodnocení vycházející z citační analýzy je pouze prvním krokem, diskuzi nad kvalitou teprve otevírá, neuzavírá ji. O tom, co jej má přesně doplnit, není ještě rozhodnuto jednoznačně, i když směr je naznačen. Bez nějakého druhu komplexního peer-review se obejít nelze.

Na „trhu s veřejnou vědou“ se pohybují různí hráči. Předně jsou to badatelé, ti musí publikovat za každou cenu, pokud chtějí být (sponzorovaní z veřejných peněz, uznávanou kapacitou, žádoucí pro zaměstnavatele). Jsou zdrojem nabídky i poptávky. Jsou tu i editoři, kteří musí dostat zapláceno, pokud ovšem svojí činnost nemají nařízenou v rámci plnění nějakého grantu. Potom nakladatelé. Ti, na nichž záleží, jsou Elsevier, Wiley-Blackwell, Taylor & Francis a Springer-Nature. Jejich úlohou je nabízet jenom kvalitní vědecké informace. Chtějí si uchovat svůj trh. Poskytovatelé discovery systémů s agregátory databází jsou v podobné pozici, jako nakladatelé, ovšem s tím rozdílem, že nenabízí službu kvality, ale kvantity. Nabízí co nejvíc vědeckých informací od různých nakladatelů na jednom místě a k tomu klíč v podobě vyhledávání. Nejmohutnějšími kolosy jsou Ebsco a ProQuest. I jim jde o podíl na trhu. Zvláštní roli mají správci hodnocení, Web of Science, Scopus a Google Scholar ale i DOAJ, Open DOAR nebo ROAR. Jsou to „autoregulační“ trhu. Přirozeně si přejí zachování jejich výlučné pozice. Jsou katalyzátory poptávky. Konečně, do obchodování s vědou patří i daňoví poplatníci, tedy orgány pro podporu vědy jednotlivých států. Tím, že tlačí na kvantitu výsledků, jsou původci agregátní nabídky. Nejnovějším příchozím jsou národní vyjednávací centra, jejichž záměrem je být protiváhou nakladatelům a agregátorům. Pro ně by bylo nejvýhodnější demonopolizovat trh.

OA není alternativou k výše zmíněnému, ale spíš modifikací. Je to další evoluční stádium, jenž umožňuje celému mechanismu fungovat ještě rychleji. Zdá se, že v současném OA existuje nepřímá úměra mezi zpřístupněním a kvalitou článku. Čím rychleji chcete výsledky zpřístupňovat, tím více je třeba omezovat kontrolu kvality.

A pak jsou tu predátoři. Cizopasí úplně na všech zúčastněných. Existují z velmi paradoxního důvodu. Zatímco klasický trh zboží a služeb je motivován poptávkou, právě OA trh veřejné vědy je motivován nabídkou. Neřízené pumpování veřejných peněz skrze slabě kontrolované granty a zároveň extrémní tlak na kvantitu výsledků vytváří kulturu publish or perish, zásadní problém veřejné vědy. Dochází k zvrácení rolí. Nakladatel už nenabízí službu čtenáři (kvalitní články), ale autorovi (publikování mezi kvalitními články), agregátoři už nenabízí přístup k co největšímu množství aktuálních informací, ale přední místa v seznamu výsledku vyhledávání, správci hodnocení už neukazují co číst, ale kde publikovat. Máme tu převis nabídky, nadbytečné zdroje.

A jelikož je celý trh vědy založený na citacích, nelze se tomu divit, že vznikly i různé „citační optimalizační metody“. Mezi nechvalně známé patří citační bratrstva, citační mobbing, haló články, přehledové články, salámové články, autocitace, placené citační bubliny a craft career. U posledně jmenovaného se jedná o odborné poradenství, kde a jak „správně“ publikovat. Teze, čím kvalitnější článek, tím více citací, už neplatí výhradně.

Nicméně, přes všechny své nedostatky je OA krokem správným směrem, neboť rychlost vědecké komunikace je pro vědeckotechnický rozvoj naprosto kruciólní.

...a ti druzí

Akademický antipredátor je interface a databáze, založená na Informačním systému výzkumu, vývoje a inovací (IS VaVal). Jsou v ní parazitní časopisy z Beallova seznamu, které se dostaly do RIVu.

Nutno připomenout, Beallův seznam je subjektivním hodnocením jednoho člověka a omezuje se pouze na anglicky publikující časopisy. Také výběr autorů antipredátoru nemůže být bezchybný.

Na druhou stranu, že se parazitický časopis dostane do RIVu (resp. do Scopusu nebo WoS), stojí za zamyšlení. Antipredátor právě na to poukazuje.

Unbearable lightness of academic publishing je případovou studií, pokusným publikováním „junk“ článku ve vybraném „impaktovaném“ časopise ze Scopusu a sledováním, co se stane.

Překvapivě, nestalo se vůbec nic, tedy příspěvek byl po zaplacení „vloženého“ bez problémů přijat, a to prezentovaný pokusný článek byl opravdu „junk“ echt „junk“, od metodologie po pravopisné chyby. Cítilo se na Mediterranean journal of social sciences. Podle výsledků studie je jisté, že v tomto konkrétním případě recenzní řízení proběhlo velmi podivně, neboť výsledky z něj vzešlé a prezentované časopisem se jevily být naprosto mimo a pouze pro forma.

Ale nemáme právo se nad tím podívat. Scopus ani WoS, i když by možná rádi navodili opačný dojem, vlastně nekontrolují kvalitu, pouze provádí citační analýzu. To, že někdo předpokládá, že citovanější časopisy jsou kvalitnější, než méně citované, je jeho problém. Přítomnost ve Scopusu, nebo WoS, není samo o sobě zárukou vůbec ničeho.

Tento příspěvek konference neunikl pozornosti médií, odkaz na článek je v odkazech.

Towards an ethics of whistleblowing in academia. Ano, žalobníčky nemá nikdo rád a Češi už vůbec ne, avšak nějakou ochranu těchto lidí potřebujeme. Poukazují totiž na problémy, které se dotýkají celé instituce, v konečném důsledku celé společnosti, a sami se přitom vystavují riziku nejenom profesnímu ale i osobnímu.

Potřebujeme odhalovat chyby systému, abychom mu mohli důvěřovat. Bez důvěry se jakkoli lidská spolupráce rozpadne, kromě té vynucené silou. A právě proto nelze jejich ochranu silou vynutit, musíme jít cestou etiky a morálky.

U nás to vypadá tak, že všichni „píšťalkáři“ ze svých mateřských akademických institucí nakonec odešli. Buď dostali lepší nabídku ze zahraničí, a nebo ji nedostali a odešli i tak.

The way out? Chce se odpovědět „no“, protože z tohoto příspěvku jsem se nic konkrétního nedozvěděl, takže si odpovím sám.

Whitelisty nejsou řešení. Prostě se vybere ten nejhorší časopis ze seznamu, tedy kde se nejnázve publikuje, a tomu v důsledku naskáčou citace.

Cenzurní komise také není řešení. Kromě toho, že to vyvolává negativní reminiscence na časy sotva minulé, nikdo nemůže být odborníkem na všechno. Kdo by měl mít právo veta? Odborník, mecenáš, zadavatel nebo ten, koho se výzkum týká? Dnešní věda už je příliš specializovaná a rozmanitá. A konečně, tato struktura se snadno zkorumpuje, ať už úplatky nebo nátlakem.

Jedna z možných situací. Rozdělení veřejného výzkumu na aplikovaný a základní (teoretický), přičemž základnímu by se věnovala převážně Akademie věd a aplikovanému zejména vysoké školy a vědecké ústavy. Nadále by se podporoval hlavně teoretický výzkum, aplikovaný výjimečně, neboť ten by se měl zaplatit sám, z peněz soukromých zadavatelů. Národní vyjednávací centrum. Národní strategie pro podporu vědecké komunikace. Jednotný, závazný, etický kodex vědecké komunikace pro výzkumné instituce, byť i částečně financované z veřejných peněz. Nová metodika pro přerozdělování veřejného financování, založená na recenzním řízení ze strany partnerských zahraničních akademických institucí a na hodnocení institucí jako takových, s podporou bibliometrických a webometrických metod. „Diamantový klub OA“ dobře hodnocených institucí pod správou Národního vyjednávacího centra, fungující jako konsorcium.

Takže si držíme palce, aby to vyšlo.

Odkazy:

[Antipredátor](#)

[Bealovi seznamy a blog](#)

[Directory of open access journals \(whitelist\)](#)

[think.check.submit. \(populárně naučný návod pro badatele\)](#)

[článek na technetu](#)